

Rättspsykiatrins historia

Ur: Ett sekel med Psykiatrin - Del 2
Psykkulturens inflytande på samhället

av Peter Anstrin, 1997 (modifierad 2010)

”Hänvisningarna till sinnessjukdom har blivit så vanliga inför domstolarna att vi inte längre behöver lagar som förbjuder brott, utan istället lagar som förbjuder sinnessjukdomarna.”
- Mark Twain

”Människor begår brott därför att de inte kan tygla sina djuriska drifter och detta beror på att många i samtiden predikar köttets evangelium under nedhåande av alla andliga värden... Den moderna psykiatrin är på väg att bli en samhällsfara.”

- Fångvårdsdirektör Viktor Almkvist, 1911

”Och snart har man kommit därhän att det inte finns några synder, utan det som förr i världen hette elakhet, det heter nu nervositet eller något sådant. Man kan göra hvad man vill; sedan säger man att man är nervös, och så är den historien all. Det är efter min uppfattning en grufligt farlig tendens som här gör sig gällande.”

- Gottfried Billing, biskop i Lund 1908

I slutet av år 2000 uppmärksammades det i svensk media att mördare som dömts till rättspsykiatrisk vård i Sverige har gått helt fria. 1995 började man göra en inventering av de cirka 700 män och kvinnor som då fanns inom den rättspsykiatriska vården och hade särskild utskrivningsprövning. Agneta Nilsson, tidigare överläkare vid Karsuddens rättspsykiatriska sjukhus fick i uppdrag att ta reda på vad som hänt dem. ”Jag har hittat flera fall där grova våldsbrottslingar bara tappats bort,” säger hon. ”Flera dömda brottslingar har inte ens hamnat på sjukhus,” finner hon och menar att ”det handlar om systematiska fel.”

Detta bekräftar den cirkus som existerat inom rättspsykiatrin i Sverige och även utomlands under hela förra seklet.

Fram till 1800-talet kunde domstolarna oftast själva avgöra om en brottsling var sinnessjuk och skulle få strafflindring, men idag har frågan helt övertagits av ”specialister”. Därmed har också en kraftig försvagning av ansvarsbegreppet skett med tydliga konsekvenser i

samhällsutvecklingen.

Samhällen kan sägas ha kommit till stånd genom fastställda överenskommelser mellan individer som fick avsäga sig viss personlig frihet mot påtagande av visst ansvar och skyldigheter gentemot gruppen. Genom statsmakter och rättsväsende skulle man genom regler skapa skydd för alla och envar. Rättsväsendet vilade på den anklagades förmåga att skilja på rätt och fel handlingar.

Överträdelser skulle bestraffas i enlighet med graden av överträdelse och alla skulle vara lika inför lagen och alla skulle vara ansvariga för sina handlingar. Undantagna var de som ej kunde räknas som tillräkneliga på grund av brist på förnuft. Dessa var barn, utvecklingsstörda och vansinniga, de som senare kallade sinnessjuka och idag psykiskt störda. De ansågs ej kunna skilja på rätt och fel.

Från 1900-talets mitt fram till idag har vi övergått från att diskutera vilket sorts straff mördare skall få till att hitta förklaringar och rättfärdiganden till mordet. Vi har gått från att ursäkta den genuint sinnessjuka till den temporärt sinnessjuka, till att ursäkta en oemotståndlig impuls för att ursäkta en emotionell störning för att till sist ursäkta att man haft en dålig dag och faktiskt i vissa fall faktiskt att man har ätit godis innan dådet (Twinky-målet).

Historik

Sinnessjukdom betraktades redan på Jesu tid som ett straff från Gud och det skulle således räcka i den händelse brott begåtts. Oftast räckte det med att man oskadliggjorde personen genom att han spärrades in eller överlät ansvaret till föräldrar eller anhöriga – eller så lands- eller stadsförvisades de.

I det antika Grekland ansåg man att sinnessjukdom bestod av disharmoni mellan själsfunktionerna eller som Hippokrates menade, att dessa människor hade störningar i kroppsvätskorna, liksom alla andra sjuka människor hade.

Aristoteles moralfilosofi menade att det var förnuftet och den fria viljan som låg till grund för människans ansvar inför lagen. En människa var ansvarig inför lagen endast om brottet begåtts med avsikt och med insikt om konsekvenserna. Något som alltså legat till grund för dagens lagtexter.

Även romarna hade en avancerad rättslära. I en skrivelse från kejsar Marcus Aurelius till en provinsguvernör, författad någon gång mellan år 161 och 180 e. kr. beskriver han hur man skall betrakta s k sinnessjuka brottslingar. Det handlade om en man som mördat sin mor. Kejsaren berättade hur man skulle undersöka och behandla honom. Han gav noga instruktioner att ej låta sig duperas av simulerad sinnessjukdom. Men om han var sinnessjuk skulle han efterskänkas straffet ”eftersom han är nog

straffad genom sin sjukdom... Hans sjukdom må [dock] icke vara honom till vinning." Han skulle dock hållas under noggrann observation för att skydda omgivningen såväl som honom själv. Kejsare Marcus Aurelius var noga med att guvernören skulle undersöka förhållandena kring hans vård. Vem som vårdade honom och varför det gick som det gick:

"Du skall döma var och en efter hans fel; ty man förser vansinniga med vårdare, icke blott för att hindra dem att göra sig själva något ont, utan också för att hindra dem att skada andra. Om de begår något brott, skall man med rätta göra dem ansvarig som försummat sina plikter att tillse dem."¹

Anledningen till att man straffriförklarade dessa människor vid denna tid var alltså flera och skilde sig från land till land. Antingen var det Guds straff, obalans i kroppsvätskorna, eller också var de besatta av demoner. Man tog akt på om gärningen begåtts av vilja eller om gärningsmannen ej förstod innebörden av sin handling. Man liknade dem vid barn som ej uppnått fullt förstånd. I England förekom det noggranna tester för att utröna om den anklagade kunde skilja på rätt och fel. Naturligtvis förekom det redan på den tiden att brottslingar försökte simulera "galenskap".

Ett klassiskt exempel är Shakespeares "Hamlet" som försökte förklara sitt brott med "vanvett": "Den stackars Hamlets vanvett är hans ovän. Låt här i vittnens rund förklaringen, att jag ej kränkt med avsikt, fria mig..." Hamlet försökte alltså skylla på att det var hans vanvettiga jag som sköt pilen som sårade hans bror Laertes.²

I mitten på 1990-talet hävdade i ett uppmärksammat rättsfall i USA en schizofren man att hans åtalade "jag" ej våldtagit en annan schizofren kvinna, med hänvisning till att han haft samlag med hennes nionde "jag", som han hävdade gått med på samlaget. En annan av kvinnans "jag" hade uppenbarligen inte gillat tilltaget och anmält mannens våldtagande "jag". Psykiatriker var "expertvittnen" som hävdade att mannen var oskyldig till brottet – åtminstone de övriga av hans "jag" – och i så fall borde alla hans "jag" gå fria, emedan annars skulle oskyldiga dömas.

Det finns flera liknande fall. I alla tider tycks brottslingar ha försökt bli dömda till psykiatrisk vård eller "kryssade" som det hette ett tag i Sverige. Begreppet kommer från att man kryssar i en ruta för rättspsykiatrisk vård vid domen (5-5).

Jag lyssnade 1990 på ett föredrag av professor Thomas Szasz i Los Angeles. Han förklarade grunderna till dagens rättspsykiatri och dess syn på ansvar. Hävdandet av "sinnessjukdom" i rätten för att bli frikänd började redan under medeltiden i Europa. Det började med reglerna för begravning av folk som begått självmord. Självmord betraktades som en allvarlig överträdelse av de religiösa lagarna. En person som begått självmord fick ej begravas på en kyrkogård, utan skulle istället begravas

vid en korsväg med en påle genom hjärtat. Offrets tillgångar beslagtogs av kungen som kompensation för dödandet av kungens lojala undersåtar (det vill säga självmordsoffret själv). Om det var en man blev hustrun och barnen omedelbart utblottade. Senare upprättades obduktionskommittéer för att utröna och fastställa dödsorsaken. Barmhärtiga kommittémedlemmar insåg de kvarlevandes öden och tog varje tillfälle i akt att fastställa att döden ej orsakats av självmord.

I de fall där det var alltför uppenbart att självmord var dödsorsaken, började de här "jurymedlemmarna" att åberopa den gamla grekiska synen att en så kallad sinnessjuk person ej kunde formulera en avsikt att utföra en skadlig handling – och på så sätt ursäkta självmordsoffret från handlingarna av sina självdestruktiva handling. I och med dödsstraffets utbredning på 1600-talet började läkarna också få en allt viktigare roll vid rättsskipningen. Inför ett ödesdigert val mellan dödsstraff eller straffrihet sökte sig domarna ofta till "människovetenskapen" för ett utlåtande om den tilltalades sinnesfriskhet. Kroppsstraffet, det "pinliga förhöret" (det vill säga tortyren) och den offentliga pryglen gjorde samtidigt att många brottslingar försökte få lindring genom att framstå som tokiga. Läkarvetenskapen å sin sida gjorde anspråk på att kunna avgöra vilka som *inte* var sjuka, det vill säga simulanter, och därmed skulle straffas.

På så sätt föddes åberopandet av sinnessjukdom inom domstolarna. Den Anglosaxiska rättvisan var hård. Landsförvisning, tortyr, stympning och/eller avrättning var vanligt, även för mindre överträdelser. Allmänheten var emot dessa hårda bestraffningar långt innan reformatorer lyckades ändra lagarna – som mest gick ut på vedergällning, "öga för öga..." . Under tiden introducerades "sinnessjukdom" som en ursäkt för att slippa avrätta, tortera eller stympa folk för mindre överträdelser. Läkarna började få alltmer inflytande över rättsväsendet. Redan på 1500-talet hävdade vissa läkare att vansinnet var en riktig sjukdom och borde behandlas därefter. Folk som bröt mot lagen skulle man i vissa fall hänvisa till läkarens omdöme och inte domarens. Något som upprörde många rättslärda.³

Man försökte hitta kännetecknen på brottslingar. Gianbattista della Porta (1536-1615) har kommit att betraktas som den första kriminologen i det att han försökte utläsa en brottslings karaktär genom utseendet.⁴ Tjuvar hade "små öron och naturligtvis långa fingrar". Detta skulle han ha kommit fram till genom att mäta avrättade tjuvar.

Naturvetenskaperna vann mark på 1600- och 1700-talet. Man mätte skallar (frenologi) och försökte hitta var de olika själsförmögenheterna fanns lokaliserade och vilka de var (så kallad fakultetspsykologi, där ordet *fakultet* betyder förmåga, från engelskan *faculty*). Man trodde sig kunna hitta "brottsligheten" genom dessa teorier. Exakt på samma sätt som

psykiatrikerna idag försöker avläsa generna på nyfödda för att se om de har kriminella anlag.

La Mettries skrev *L'homme machine* år 1747 och menade att människan styrs av naturens lagar. Han menade att brottslingens samvetsqual var tillräckligt straff och om man verkligen skulle vilja skilja de riktiga brottslingarna från övriga som "bara följde naturens lagar" så skulle läkare utses till domare, ty endast läkare besitter den nödvändiga människokunskapen.⁵

Psykiatriker i rätten

I början av 1800-talet kom psykiatrin in i bilden på allvar. Man började då tro att brottslighet var en sjukdom och inte ett syndastraff och kriminella gärningar kunde ske utan att någon ställdes till svars. Professor Wundt hittade sedan på att människan ej hade någon själ och att den fria viljan var en illusion. Dagens rättspsykiatri existerar på grundval av denna teori. Och då den fria viljan var en illusion så borde egentligen alla brottslingar straffriförklarade, var idéer som faktiskt fördes fram av psykiatriker och psykologer. De skulle nu "vårdas" för sin påstådda sjukdom, det vill säga kriminalitet.

Det blev allt vanligare att sinnessjukdom åberopades som försvar för den anklagade. Något som väckte starka reaktioner redan på 1800-talet. Mark Twain skrev en artikel 1870 där han ironiserade över hur lätt det var att bli straffriförklarad:

"Hänvisningarna till sinnessjukdom har blivit så vanliga inför domstolarna att vi inte längre behöver lagar som förbjuder brott, utan istället lagar som förbjuder sinnessjukdomarna."⁶

Psykiatrikernas inblandning i rättssalarna har alltså pågått i långt över 100 år – och urartat alltmer. De inriktade sig på den fria viljan – eller bristen därav som de hävdade. Man flyttade även över intresset från själva brottet till brottslingen, och det medicinska/psykiatriska inflytandet ökade hela tiden. Avarterna inom dessa områden resonerade som så att eftersom det inte fanns någon fri vilja så var ingen människa egentligen ansvarig för sina handlingar. Det gällde nu att inrikta vetenskaperna på att hitta orsakerna till brottslighet, eliminera dem eller begränsa skadeverkningarna.

Den italienske läkaren Cesare Lombroso (1835-1909) hävdade att brottslighet härrörde från ett tidigare utvecklingsskede i människans historia – hon handlade som en primitiv varelse – och att det var helt naturligt. Lombrosos teorier fick mycket stort inflytande inom kriminologin, i synnerhet i Sverige. Det berättas att han fick denna plötsliga "insikt" när han obducerade kvarlevorna av en mycket känd stråtrövare. "Den enorma hakan, de höga kindknotorna, höga fotvalvet

gav en anatomisk förklaring till problemet med brottslingens natur.”⁷

Han påstod också att det fanns moraliska sinnessjukdomar – och att detta berodde på epilepsi. Leo Tolstojs romaner lär vara baserade på Lombrosos teorier.

Genombrottet

Men den riktigt stora förändringen i Europa började 1834 i Glasgow i England. En man vid David M´Naghten trodde att påven och premiärminister Robert Peel konspirerade mot honom. Han beslöt sig för att döda Peel men misstog sig och sköt ihjäl Peels sekreterare istället. M´Naghten blev frikänd på grundval av sinnessjukdom. Händelsen orsakade en storm i England. Man var rädd att fallet skulle vara prejudicerande vilket skulle göra det lättare att ursäkta kriminellt beteende. Parlamentet gav då ut en test som kallades ”right-wrong-test”:

”Det måste klart bevisas, vid tiden för begåendet av brottet att den anklagade led av sådan förståndsdefekt orsakat av sjukdom i sinnet, att han inte visste om den egenskap och slag av handling han utförde, eller om han kände till det, inte visste om att det han gjorde var fel.”⁸

Före *M´Naghten regeln*, som den kom att kallas, blev oftast människor som blev förklarade sinnessjuka i rätten förpassade till sinnessjukhus på livstid. Men nu kom en ny faktor in i bilden, även om förövaren inte var en uppenbar galning så kunde han förklaras oskyldig *om han kunde bevisa att han var sinnessjuk vid tidpunkten då han utförde handlingen*. Det domslutet hade föregåtts av ett kvarts sekel av propagerande om det psykiatriska synsättet på brottslingar.

Benjamin Rush, den amerikanska psykiatrins fader, skrev till exempel 1812 att han trodde att brottslighet var en botbar sjukdom. Han såg mord och stöld som symptom på denna sjukdom och ville föra över omhändertagandet av brottslingarna från polisväsendet till psykiatrikerna.⁹

M´Naghten regeln tillämpades i USA ända fram till 1960 och orsakade en mängd problem i rättsväsendet, för att inte tala om hela samhället. Redan 1873 kunde man höra följande varning från chefen för New York State Lunatic Asylum:

”...det här med vittnesmål från experter, i synnerhet i fall av påstådd sinnessjukdom, har gått till sådana överdrifter att det verkligen blivit ett av de senare årens verkligt inkomstbringande yrken att vara expertvittne, i spetsen för varje part och till förfogande för varje intressent, för en tillräcklig och ofta skandalös avgift.”¹⁰

Hade man uppmärksammat denna varning, såväl som liknande varningar från svenska tjänstemän i rättsväsendet i början på seklet, kanske vi

hade klarat oss från de parodier på rättvisa som kunde utspela sig i rättssalarna. Mark Twain kommenterade återigen saken med sin vassa penna:

” Sinnessjukdom är sannerligen på uppgång i världen, och brott dör ut... Tidigare, om man dödade en människa så var det möjligt att man var sinnessjuk – men nu... om man dödade en människa så är det *bevis* på att man är galen.”

En ny milstolpe i *circus criminalia* inträffade 1924 i Chicago. Nu hamnade psykiatrin rätt framför domarbåset, ja, nästan bakom det. Rättsfallet handlade om två unga män och skulle bli ett av de mest sensationella rättsfallen i USA:s historia. Det handlade om två män, Leopold och Loeb, två män från rika familjer som anklagades för att kallblodigt ha dödat en yngre kollega – en sanslös handling man knappt hört talas om tidigare.

På grund av att familjerna var så rika och kunde betala för sig så flockades psykiatrikerna runt fallet för att vittna om deras oskuld på grund av sinnessjukdom. Det uppstod offentliga bråk mellan framstående psykiatriker om orsakerna till dådet vilket i sig gav upphov till allmän debatt. Psykiatriker kallade varandra lögnare, och de av den gamla skolan förfasade sig över de nya unga ”radikala” kollegerna. Uttalanden som svors framför domarskranket blev helt motsagda av andra. De svor att tala sanningen och inget annat än sanningen inför frågor de förmodligen inte ens förstod och förvirrade domarna, juryn och allmänheten genom att tolka fakta genom dimmiga psykiatriska åsikter.¹¹

Fallet var så sensationellt och uppmärksammat att tidningen Chicago Tribune erbjöd Sigmund Freud 25 000 dollar, en ofantlig summa på denna tid, för att komma till Amerika och ”psykoanalysera” Leopold och Loeb. Freud tackade nej.¹²

Enligt ordföranden för det amerikanska psykiatriförbundet (APA), dåvarande rashygienisten William H. White, som vittnade vid rättegången, så berodde pojknas mordiska beteende på ett ”alster av impulser motsatt deras medvetna ideal, men som ger uttryck åt vissa underliga omedvetna strävande som, för anledningar som inte är klara, överväldigar deras kontroll.”¹³

Detta lade grunden till vad som idag i rättssammanhang kallas en ”oemotståndlig impuls”. Psykiatrikerna och psykologerna hade ju tillsammans redan börjat nagga på den fria viljan. Vad fanns då kvar att motstå denna ”oemotståndliga impuls”. Människan var ett offer för sina impulser och hade ingen fri vilja att sätta emot – faktum var att människan *var* sina impulser, enligt deras filosofi.

Psykiatrikernas förvirrade uttalanden utlöste en stor debatt i Amerika. William H. White passade då på att sammanställa en kommitté inom APA för att studera allmänhetens ”manifestation av okunnighet om lagen och

medicinska förvirring”. Kända psykiatriker från olika förbund ingick i kommittén, bland andra ordföranden för National Committé for Mental Hygiene. Kommittén kom till slut överraskande fram till att det behövdes väsentligt mer psykiatri i rättssalarna men nämnde inget om de förvirrade och upprörande scener som redan utspelat sig i och runt domstolarna. Vad man kom fram till var i korthet: En psykiatriker till varje domstol; ingen får bli dömd innan en psykiatriker sagt sitt; det skall finnas minst en psykiatriker på varje fängelse och korrektionsanstalt; man fick inte flytta en fånge till annat fängelse utan att psykiatriker meddelades och ingen fick benådas utan en psykiatrisk rapport.¹⁴

Detta försök till maktövertagande av domstolarna vann dock inget gehör. Men man skulle inte ge upp. 1929 utvidgade domstolen i Chicago teorin om en ”oemotståndlig impuls” till en ”impuls som kunde ta kontroll över förnuft och omdöme och utplåna känslan för rätt och fel.”¹⁵

Men trots detta så var domstolarna inte öppna för psykiatriernas erbjudanden av sina tjänster. Det var då psykiatriker John R. Rees höll sitt historiska föredrag den 18 juni 1940. Detta under årskongressen för National Council of Mental Hygiene. Rees hade då varit chef för Tavistock Clinic under många år och militärrådgivare åt den brittiska regeringen. I sitt tal ”Strategic Planning for Mental Health” sade han:

”Vi har gjort ett framgångsrikt angrepp på ett antal yrkeskårer. De två lättaste av dessa är naturligtvis lärarkåren och kyrkan, de två svåraste är juridiken och medicinen.”¹⁶

Man skulle utvidga definitionen ytterligare. Högsta domstolen i Kalifornien författade 1949 följande stycke som gav ytterligare möjlighet att mildra straffen genom att: ”introducera psykiatriskt vittnesmål för att visa att den svarandes mentala tillstånd vid tidpunkten för brottet inte var sådant att det var kapabelt att formulera den erforderliga avsikten.”¹⁷

1954 skulle en annan milstolpe inträffa i försvaret för den sinnessjuka. Det var fallet Monte Durham, en 23-årig man med långvarig kriminell och psykiatrisk historia. Fallet hade börjat 1951 och hamnade hos domare David Bazelon i appellationsdomstolen i Washington D.C. tre år senare. Bazelon hade ogiltigförklarat en tidigare dom och beordrat en ny rättegång på grund av att den tidigare domstolen inte tagit tillräcklig hänsyn till försvaret av sinnessjukdom. Bazelon förklarade:

”En anklagad är inte kriminellt ansvarig om hans olagliga handling var produkten av mental sjukdom eller mental defekt. En person kunde, med andra ord, veta om att hans uppträdande var fel men ändå drivas till det på grund av en mental störning.”

Domare Bazelon hade därmed med ett penndrag avlägsnat begreppet om rätt och fel i definitionen på sinnessjukdom. I dess ställe fanns *ingen*

definition alls. Frågor om "förminskad kapacitet" och oemotståndlig impuls" – saker som lekmannen åtminstone kunde göra ett försök att förstå – spelade nu ingen roll alls längre. Nu handlade det enbart om huruvida personen hade en mental sjukdom eller mental störning, en sak som enbart kunde avgöras av en psykiatriker.

Rättsalarnas dörrar, som tidigare bågmat under trycket, sprängdes och stod nu vidöppna för psykiatrikerna. Och in strömmade de, nästan snubblande över varandra. En utgåva av Mental Hygiene 1956 förklarade stolt:

"Hädanefter behöver en vittnande psykiatriker inte passivt titta på, när en individ, som han vet är antisocial på grund av mental sjukdom, hamnar i fängelse. Istället kan han sändas till sjukhus för behandling enbart av den anledningen att den anklagade visste vad han gjorde och visste att det var fel."¹⁸

Det var dock inte en tillfällighet som gjorde att Bazelon öppnade dörrarna till rättssalarna. Robert Robinson, chef för APA:s PR-avdelning i över trettio år berättar:

"Intressant nog så hade den gode domaren en tillfredsställande erfarenhet av sin egen psykoanalys och var välvilligt inställd till yrket vid den tiden. Nu skulle det vara möjligt för psykiatrikerna att tala om för juryn i förhandlingarna vad de verkligen visste om hur en person uppförde sig som han gjorde och hjälpa juryn att bedöma huruvida sådant uppträdande var en produkt av mental störning. Det spelar ingen roll här att domaren (Bazelon) snart blev desillusionerad vad det gällde psykiatrikernas agerande i rättssalen under Durham-fallet. Vid den tidpunkten verkade det som en ny dag hade anlät till rättspsykiatri.¹⁹

Det domstolstillsatta försvarsbiträdet, Abe Fortas, i *Durham-fallet* gick vidare och hamnade som biträdande domare i Högsta Domstolen. Även han var varmt inställd till psykiatri och skrev 1957 att Durham-fallet erbjöd ett "partnerskap mellan kriminallagen och psykiatri." Men redan då hade han umgåtts med ledande kretsar inom psykiatri i över ett årtionde. 1946 när psykiatriker G. Brock Chisholm höll sitt föredrag om "Psykiatrins ansvar" angående moral – eller snarare brist på moral – så introducerades Chisholm med glödande kommentarer om sin insikt om den framtida människans behov, av dåvarande undersekreterare i Inrikesministeriet, Abe Fortas.

Talet hölls under ett "William Alanson White Psychiatric Foundation seminarium". William White var som vi sett ordförande i APA och dessutom chef för St. Elizabeths Hospital i Washington, ett av de mest prestigefyllda i världen, och hade genom sin "Foundation" grundat en skola i psykiatri, Washington School of Psychiatry – där Abe Fortas var

styrelseledamot från 1948 till 1972. Fortas blev även en mycket aktiv och inflytelserik supporter till den psykiatriska agendan i sin egenskap av domare i USA:s Högsta Domstol.²⁰

Det finns till och med bevis för att psykiatrikerna i praktiken skrev domstolsbeslutet till Durham-fallet. I domare Bazelons beslut fanns nämligen ett citat ur en rapport som två månader innan skrivits av Group for Advancement of Psychiatry (GAP), dvs "de unga turkarna" som vi skrev om i första boken. De krävde ett "avskaffande av M'Naghten-regeln" till förmån för ett ännu större psykiatriskt inflytande.²¹

Man skulle dock gå vidare och 1957 krävde psykiatrikerna i USA att alla definitioner på mental sjukdom och störning skulle ingå i sinnessjukbegreppet.²² Idag finns det 350 definitioner inklusive "beteendestörning", "shoppingsjukan" och "koffeinrelaterad störning" vilka faktiskt används som ursäkter för brott och lamslår rättsväsendet.

Ett exempel på detta kaos inträffade redan 1962 och fick stor uppmärksamhet. Ett sjukhus fick en patient för observation i tre månader innan rättegång skulle ske. Tre psykiatriker på sjukhuset intygade att patienten inte hade någon mental störning. Domstolen beordrade då två privata psykiatriker att granska mannen. En förklarade honom schizofren, den andre att han var paranoid. När rättegången kom intygade två av sjukhuspsykiatrikerna att han inte var sjuk. De två privatpsykiatrikerna vittnade om motsatsen. Åklagaren satte då en femte psykiatriker i vittnesbåset som förklarade att mannen inte led av någon mental störning eller sjukdom som minskade mannens ansvar. Juryn kom fram till att mannen "inte var skyldig på grund av sinnessjukdom och fortfarande sinnessjuk skulle forslas till det sjukhus för behandling som hade förklarat honom icke sjuk."²³

Runt 1970 inträffade ett annat fenomen i rättsbilden som skulle spä på det kaos Durham-fallet och liknande fall skapat. Förr så hade sinnessjukförklarandet hållit de dömda borta från fängelsevistelse, men inte från psyksjukhusen. Många, först lättade, ångrade sig nog när de spärrades in på sjukhusen, för inte sällan resulterade detta i inspärning på obestämd tid eller i värsta fall på "livstid" med hela arsenalen av lobotomier, elchocker och droger.

Men vad som började inträffa runt 1970 var att Community Mental Health Center, "kvarterspsykiatri" kom in i bilden, och med dem en ny rutin att sända hem patienterna/fångarna med mediciner istället, i brist på inspärningsmöjligheter. En studie av 55 mördare som befunnits "icke skyldiga på grund av sinnessjukdom" och placerats på mentalsjukhus mellan 1965 och 1976 fann att genomsnittstiden de spenderat på sjukhus var 500 dagar.²⁴ Nu hade plötsligt "kryssning" blivit ett väldigt attraktivt alternativ till fängelsevistelse. Ryktet gick att det var fritt fram att vara

kriminell, bara man såg till att uppträda tillräckligt "wacko" under rättegången – och kriminaliteten bara steg.

1984 skulle APA komma ut med en ny rapport om en "förmildrande omständighet": Den anklagades förmåga att förstå det felaktiga i handlingen eller uppträdandet gentemot lagen skulle vara "försvagad", även om försvagandet inte var tillräckligt för att utgöra sinnessjukdom. Ett "försvagat ansvar" utgjorde alltså en förmildrande omständighet för brottet.

Ett lysande exempel på detta försvagade ansvar skedde 1992 då en 15-årig flicka som mördade en 17-åring med 22 knivhugg frikändes från mordanklagelsen men sinnessjukförklarades. Två psykiatriker vittnade dock under rättegången om att flickan inte utgjorde någon fara för samhället så flickan släpptes utan någon som helst påföljd. Domaren sade att han tvingats frikänna flickan på "grundval av att flickan haft en dålig dag med håret".

Före detta soldater som råkar i klammeri med rättvisan fick inte sällan diagnosen "Vietnam stress syndrom" och idag PTSD och barn som dödar andra barn i ghetton uppvisas som offer för "Stads-stress-syndrom".

Antikens omsorg och förståelse för de verkligt mentalt störda har förvrängts till total oigenkännlighet.

Även om vi i Sverige – ännu – inte drabbats av denna slags rättvisa så finns det dock tendenser i den riktningen som alla sett. Ett grovt exempel är mannen som frikändes efter att ha våldtagit sin styvson ett 100-tal gånger under sex års tid. Detta skedde i slutet på 80-talet men det dröjde många år innan styvsonen orkade berätta om upplevelserna. Mannen erkände och Tingsrätten dömde honom till sex års fängelse. Domen överklagades i Hovrätten. I Hovrätten vittnade en psykolog om att styvfadern begått de hundra våldtäkterna under "inflytande av själslig abnormitet" och borde därför inte dömas till fängelse. Mannen fick skyddstillsyn. "Att man säger att en person i stort sett är frisk i dag men inte vid tidpunkten då brottet begicks har jag svårt att acceptera," sade en av nämndemännen i den oeniga Hovrätten.

Sverige

Redan i de gamla landskapslagarna skilde man på *vådaverk* och *viljaverk*. De som gjort vådaverk befriades från straff men deras anförvanter fick betala boten.²⁵ 1734 års strafflag är tvetydig till de sinnessjukas ställning inom rättsväsendet men det var få som undslapp straff på något sätt. Man var rädd att de skulle simulera sinnessjukdom. I slutet på 1800-talet kom psykiatrin att etableras även i Sverige och debatten om den fria viljan och straffrihet började på allvar. Många jurister opponerade sig mot psykiatrins inflytande i rättssalen och mot att de ville frikänna brottslingar på grunder som inte hade någon rättslig eller vetenskaplig

grund. En debatt som alltså fortsatt ända upp till dags dato och som till stor del resulterade i lagen om rättspsykiatrisk vård 1992, vilket skulle göra det svårare att döma folk till psykiatrisk vård - men som inte gjorde det. Men detta att *döma* folk till vård är något som Sverige är unik med.

Ett mordfall år 1840 belyser inställningen vid den tiden. En torpare i Härnösand hade efter att skördarna slagit fel i flera år slagit ihjäl sina fyra barn då han uppgav att han var rädd att de annars skulle svälta ihjäl. Man fann inget som tydde på att han var "rubbad från sina sinnen". Han skulle mista högra handen, halshuggas och steglas. Stadsläkaren Thomas Hedlund började dock agera för att få honom frikänd på grund av att han ansåg att mannen drabbats av en "ovillkorlig explosion i det sjukliga själsorganet" och därmed hade hans "moraliska frihet dukat under för en abnorm psykisk impuls." Svea hovrätt upphävde dödsstraffet. Mannen själv ville dock ha dödsstraff.²⁶

Brott blev till sjukdom

1858 trädde en sinnessjuklag i kraft. Man menade att man skulle behandla de sinnessjuka på hospital så att de kunde komma tillbaka till samhället. Den innehöll även bestämmelser hur man skulle behandla brottslingar. På hospitalen kunde man ta in fall för rättsmedicinsk undersökning såväl de som straffriförklarats. Vård började bli nyckelordet. Man ansåg att brottslighet var ett utslag av en sjukdom i sinnesorganet och att brottslighet skulle behöva vård istället för straff. Denna idé fick alltmer genomslagskraft. Psykiatrin låg i fronten för dessa idéer. Man kunde få höra alla möjliga och omöjliga förklaringar.

"Den sinnessjuka är äfven kroppsligen sjuk, därför bör han också behandlas som hvarje annan sjuk. Detta är principen som är lika enkel som Columbus förfarande med ägget."

Dock var det inga som kunde rehabiliteras tillbaka till samhället. 1859 ändrade man namn på Styrelsen över fångelserna och arbetsinrättningarna i riket och kallade den Fångvårdsstyrelsen. Nu gällde det inte längre att förvara fångar utan att vårda fångar, ungefär som man vårdade sjuka patienter. Metoderna var dock olikartade och någon medicin fanns ännu inte som botade brottslighet. Begreppet fem-femman blev senare benämningen på de straffriförklarade, efter paragrafnumret §5-5 vilka hamnade på hospital. Barn kallade varandra "fem-femman" utan att egentligen veta vad det innebar, men som för dem var liktydigt med "dum i huvudet". Senare kallades det att bli "kryssad" då rätten kryssade i en ruta för rättspsykiatrisk vård.

Psykiatrin hade nu helt anammat idén om att det fanns sjukdomar i sinnet som upphävde den fria viljan – utan att påverka förståndet, men även att tillfällig förvirring vid brottstillfället borde leda till

otillräknelighet. En teori som normalt folk med sin fria vilja intakt har svårt att förstå. Det fanns dock inga som helst bevis för att så var fallet vilket ledde till stort motstånd bland jurister och andra samhällsdebattörer – både i Europa och USA. Den framstående läkaren Anton Nyström (1842-1931) i Sverige var mycket kritisk mot psykiatri och anklagade dem för maktmissbruk och rättsövergrepp.

I den utmärkta boken "Utan vett och vilja," av Ragnar Qvarsell, docent i idéhistoria, står beskrivet om synen på vetenskapen i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet, om hur allt i människans värld skulle kunna förstås genom dess metoder. Man menade att morallära och religion skulle tillhöra ett passerat stadium i mänsklighetens historia och att även metafysiken borde rensas bort ur det politiska och vetenskapliga livet. Sådana begrepp som "straff" och "skuld" ansågs ovetenskapliga och hade ingen plats i det nya samhället.

Troligen ryms hela 1900-talet i denna slutsats. Samtidens författare blev förmodligen inspirerade av debatten runt psykiatri och brottsligheten, som till exempel af Geijerstam, Victoria Benedictsson och även Strindberg. Brotten i romanerna skildras ofta som orsakat av en oemotståndlig inre drift vilket löste en psykologisk konflikt och skänkte tillfredsställelse, skriver Qvarsell.

En viss roll spelade även "Uppsalaskolan" med huvudgestalten Axel Häggström (1868-1939) som ansåg att begreppen "rätt och fel" bara var uttryck för känslor och inte hade någon egentlig betydelse. Av den anledningen fanns det heller inga plikter eller motsvarande rättigheter.²⁷ Uppsalaskolan allierade sig med de psykiatriska idéerna och skulle ta till uppgift att rensa juridiken och statsvetenskapen från "metafysik". Detta i betydelsen "ovetenskapliga spekulationer" vilket alltså i sin tur betydde att det inte kunde vara vetenskapligt sant att något var etiskt fel. Idéerna om rätt och fel var "vidskepligheter", enligt Häggström.²⁸ Han hade stort inflytande på samtidens politiker, i synnerhet de socialdemokratiska, såsom Tingsten, Myrdal, Engberg men även Dag Hammarskjöld. En av följderna av Häggströms inflytande var att Europakonventionen för mänskliga rättigheter hölls utanför de svenska rättsalarna fram till 1994 vilket innebar att svenskarna inte kunde dra nytta av konventionens beskydd. Min uppfattning är dock att Häggström var starkt influerad av dåtidens rättspsykiatriska idéer.

Flera kända svenska psykiatriker syntes nämligen i debatten under denna tid. En av dem var Frey Svensson som menade att människans själsliv syftade på rent biologiska förhållanden, själsliga störningar skulle därför botas rent biologiskt, menade han. Likadant förhöll det sig med "sjukdomar i samhället", det vill säga vansinne och brottslighet. Dessa skulle botas av läkare. Man kan jämföra det med den tyska psykiatrins lösningar på störningar i "folkkroppen". Frey trodde även att brottslighet

berodde på klimat, väder och årstider.

Det tycks omöjligt för psykiatriker och läkare att se att vissa personer helt enkelt har ondskefulla avsikter, vilket naturligtvis kan rehabiliteras genom att återställa personens självrespekt – inte genom att förnedra dem med straff eller ta bort deras ansvar. Samhällstjänst är ett utmärkt försök i rätt riktning. I Västerås påbörjades projekt *Medling* med goda resultat i mitten på 1990-talet. Projektet gick ut på att alla alla ungdomar som begått något våldsbrott fick möta sina brottsoffer, be om förlåtelse och försöka gottgöra sina brott. Det har funnits liknande projekt för ungdomar som snattat etc, men Västerås-satsningen inkluderade alla ungdomar som begått våldsbrott. Vid den tidpunkt då jag hörde talas om det hade man 100 procent resultat - inga hade vid denna tidpunkt återfallit efter medling.

I tidningen Fäderneslandet skrev den socialistiske skribenten C. S. Dahlin att "psykiatrin har blivit ett vapen i klasskampen." Han ansåg att många friska och oskyldiga människor spärrades in därför att psykiatrin hade ett "monogamt intresse i att utöva makt."

Fångvårdsdirektör Viktor Almkvist hade sin syn klar: "Människor begår brott därför att de inte kan tygla sina djuriska drifter och detta beror på att många i samtiden predikar köttets evangelium under nedhånande av alla andliga värden."

Psykologen Wilhelm Wundts idéer hade nu börjat göra sig gällande i samhället. Många psykiatriker ansåg sig vid denna tidpunkt kunna diagnosticera brottslingar innan de ens begått några brott. På detta sätt skulle samhället kunna besparas lidande. Man mätte skallar, fingrar, armar och tår. Rashygien och frenologin (läran om skallens form och olika själsförmågor) skulle rädda samhället och psykiatrikern Herman Lundborg startade Rasbiologiska Institutet i Uppsala. Och i dag påstår kända rättspsykiatriker att de kan spåra brottsliga gener på spädbarn!

Rättspsykiatrins fader

Den store "demonen" inom rättspsykiatrin i Sverige var utan tvekan Olof Kinberg, som under lång tid skulle utveckla och prägla rättsspsykiatrin. Hans doktorsavhandling 1908 lade grunden till vad vi idag ser inom rättsspsykiatrin. Han ville att *alla* brottslingar skulle sinnesundersökas. Brott var bara ett symptom på den underliggande sinnessjukdomen.

Fångvårdsdirektör Viktor Almkvist var en flitig debattör vid denna tid och menade att psykiatrin skulle finna så många brottslingar sinnessjuka att syftet med brottslagen skulle motverkas. Brottslingar skulle bibringas den idén att de inte var ansvariga för sina handlingar. Under en kongress som varade tre dagar i Stockholm år 1911 hävdade han i ett föredrag att "den moderna psykiatrin är på väg att bli en samhällsfara."

Biskopen i Lund, Gottfried Billing, hävdade även han att psykiatrin var

ett hot mot samhällsmoralen. Hela frågan om brottsligheten håller på att föras över från ett moraliskt till ett fysiskt plan, menade han med anspelning på sjukdomsbegreppet.

”Och snart har man kommit därefter att det inte finns några synder, utan det som förr i världen hette elakhet, det heter nu nervositet eller något sådant. Man kan göra hvad man vill; sedan säger man att man är nervös, och så är den historien all. Det är efter min uppfattning en grufligt farlig tendens som här gör sig gällande.” (1908)

Kinberg ville dock göra genomgripande reformer och hans röst hördes i debatten i flera decennier. Omkring 1930 hade rättspsykiatri fått en etablerad ställning inom rättsväsendet. Kinberg agerade som överläkare vid Stockholms stads sinnessjukhus Långbro från 1908 till 1927. Han motsatte sig all psykoterapi och anammade de socialdarwinistiska tankegångarna och hävdade att Sverige borde införa en lag om sterilisering. Han var en av Sveriges främsta steriliseringsivrare.

Redan från start mötte Kinberg på stort motstånd från personalen som startade en fackförening samma år som sjukhuset öppnades. Han skildrades som en tyrann och ”den kinbergska andan” kännetecknade sjukhuset ända tills han var tvungen att avgå efter en långvarig konflikt med syssloman Sven Svensson. All brottslighet var av medicinsk natur hävdade han och detta stadgades tack vare honom i sinnessjuklagen år 1929. Han ville att alla anklagade skulle genomgå en undersökning och resultaten skulle samlas i ett centralt arkiv för framtida kriminologiska undersökningar. I sin bok från 1930 förespråkade han rashygieniska åtgärder genom bland annat sterilisering:

”Den enda verkligt effektiva och humana behandlingen av brottslighetsproblemet är därför att söka stoppa tillflödet av sådana människor som enligt erfarenheten är predisponerade för brott.”

Olof Kinberg gick i täten för krav att reformera hela samhället med sina socialpolitiska och medicinsk-hygieniska åtgärder. Han fick även kontakt med paret Myrdal som hade liknande åsikter och Alva Myrdal tillträdde en deltidstjänst inom Rättspsykiatriska kliniken efter sina studier i USA. Hon deltog även i en kurs i rättspsykiatri som Kinberg ledde 1932. Paret Myrdal såg till att Kinberg kunde söka stöd hos Rockefeller Foundation så att han kunde starta ett kriminologiskt centralarkiv.

En undersökning gjordes 1935 av de två olika sinnessjukanstalternas inom fångvården, Västervik och Långholmen. Kinberg tjänstgjorde vid denna tid som överläkare på Långholmen som uppfördes 1930. Man fann att 96 procent av alla undersökta på Långholmskliniken blivit klassificerade som sinnessjuka och således straffrifyklarade, medan siffran på Västervikskliniken var 75 procent. Kinberg blev utsatt för

stark kritik av advokater, jurister och andra. Det skrevs böcker om honom av före detta intagna på hans rättsanstalter som varnade andra för att komma till dylika inrättningar. Personalen klagade och det slutade med att Kinberg bokstavligen blev portförbjuden på Långholmen. Tidningarna publicerade nidsbilder på Kinberg och det förekom rena följetonger i dagstidningarna om rättspsykiatri. Man motionerade för att begränsa dess inflytande inom rättsväsendet.

Den välkände advokaten Hugo Lindberg (1877-1966) gick till starkt angrepp mot psykiatri och formulerade flera av de argument som skulle prägla debatten om rättssäkerheten och psykiatri, skriver Qvarsell i sin bok.

”Jag har ett obegränsat förtroende för all vetenskap, men beträffande psykiatri anser jag att den åtminstone i periferin, eller när det gäller att bedöma s k asociala icke är någon vetenskap,” skrev Lindberg.

En annan, än fränare kritiker var Stockholms borgmästare, Carl Lindhagen (1860-1946). Han hade kommit i kontakt med rättspsykiatri i egenskap av domare. Läkarna hade fått alldeles för stor makt över människorna, ett hot mot den enskilda personens frihet och hela rättsväsendet, menade han, samtidigt som han ville slå vakt om domstolarnas självständighet. I synnerhet Olof Kinberg blev måltavla för Lindhagens kritik. Det var då Kinberg visade sin grundläggande karaktär. Han fick hela läkarsällskapet att uttala sig om att kritik mot psykiatri egentligen är ett sjukdomssymtom. Något som följt psykiatri under hela dess historia. Massmedia hängde dock på i kritiken mot Kinberg. Nya Dagligt Allehanda skrev: ”Jesuiternas ande präglar undersökningarna vid sinnessjukhuset på Långholmen.”

Stockholms-Tidningen skrev: ”Psykiatriker orsakar svåra lidanden.”

”Den straffrie är rättslös i Sverige.” stod det i Social-Demokraternas rubriker.

Advokat Axel Hemming-Sjöberg (f. 1884) jämförde de straffriförklarades behandling i Sverige med Hitlers koncentrationsläger. Advokat Henning von Melsted (1875-1953) kallade det ”en parodi på humanitär lagstiftning.”

I mars 1939 utkom en bok som skildrade hur sinnesundersökningarna gick till, ”Glömda människor” av Yngve Högberg, som själv haft personlig erfarenhet av den s k vården. Han skrev bland annat:

”Och rättspsykiatriens makt har fritt fått växa upp och det lilla motstånd som rests har med lämpliga medel undertryckts och förkvävt. Nu är makten enväldig – målet är nått. Vem som helst av Sveriges fria folk kan på begäran bli sinnesundersökt, förklarad sinnesundersökt och i behov av vård på sinnessjukhus, och internerad på obestämd tid. Vill inte den undersökta människan foga sig i vad systemet beslutar, har det numera makt och rättighet att tillkalla

polisen och med dennas hjälp överföra den sinnessjukförklarade till den anstalt dit man beslutat sända henne.”

Denna kritik var förmodligen spiken i kistan för Kinberg. Nu fick han lämna både Långholmen och sin lärartjänst på Karolinska. Han återfanns mest i periferin därefter med ett eller annat uppdrag. Han utmanade verkligen etablissemangen med sina uttalanden. I en av sina böcker skriver han: ”Skillnaden mellan den psykiskt friska och den psykiskt sjuka människan är i själva verket hårfin.”

Den välkände psykoterapeuten Paul Bjerre skrev: ”psykiatrikerna utbreder sin verksamhet till områden där de egentligen inte har något att skaffa.” Flera andra läkare och psykiatriker instämde i kritiken.

Olof Kinberg gjorde ett försök att försvara sig men lyckades återigen enbart sinnessjukförklara sina kritiker. Han hade dock ordets gåva:

”...vad som göres på detta område [psykiatri] kritiseras av folk som just inte vet något av fakta. Det har t o m förekommit att en brednäbbad person i riksdagen uppträtt och domderat om att psykiatri skall hålla sig på mattan och att denna dumdryga glosa tagits till huvudrubrik i en av vårt lands största tidningar, vilket inom parentes är monoman på psykiatri. Men vi känner numera rätt väl till vilka dessa psykiatriärer är. Till en mycket stor del består de av psykopater som är medvetna om sina psykiska skavanker och i sina mörka ögonblick ser hospitalet skymta vid horisonten...”

Kinberg var efter detta utspel historia och han tvingades lämna alla sina uppdrag. En stor del av hans forskning flyttades till Rasbiologiska Institutet. Debatten och kontroverserna fortsatte med flera kända namn. Skå-Gustav Jonsson tjänstgjorde som rättspsykiatriker vid Långholmen mellan 1937 till 1941. Andra kända psykiatriker var Viktor Wigert och Gösta Rylander som lade grunden till dagens biologiska psykiatri. Omarbetandet av nya strafflagar har alltid föregåtts av långa utredningsarbeten. Det tog 50 år för var och en av strafflagarna år 1864 samt Brottsbalken 1965. Det dröjde dock bara knappt 20 år innan LSPV, Lagen om psykiatrisk straffvård, ändrades år 1992 till LPT (Lagen om psykiatrisk tvångsvård) och LRV (Lagen om rättspsykiatrisk vård). Det blev nu för första gången på mycket länge svårare för psykiatrikerna att agera för straffrifyklarande.

Rättspsykiatriska metoder

Det var alltså först när psykiatri gjorde sitt intåg i rätten som ansvaret raderades helt och kriminella gärningar kunde ske utan att någon ställdes till svars. Sociologen Mats Börjesson har gått igenom drygt 700 rättspsykiatriska undersökningar från sekelskiftet och framåt. Sin

absoluta topp nådde den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten 1944 då 1746 utredningar genomfördes. I början och fram till mitten av 90-talet har den siffran legat runt 500 per år.²⁹ Omkring 350-370 av dessa dömdes.

Undersökningsmetoderna och synen på brottslingen har förstås ändrats med tiden. Runt sekelskiftet var intresset fokuserat kring den misstänktes förstånd. Utan förstånd kan heller ingen moral finnas, resonerade man.

Eftersom brottslighet var en "sjukdom" skulle man nu inrikta sig på att förebygga den – precis som alla andra sjukdomar. Man ansåg att det fanns "moralisk sinnessjukdom". Psykiatrikern Per Henrik Törngren skrev boken "Moralsjukdomen" 1934 där han menade att samvetet var en sjukdom och om det besvärade alltför mycket så skulle man helt enkelt lobotomera bort det. Den stora vågen av lobotomeringar i Skandinavien skedde strax efter detta.

Mellan 30- och 60-talen fick de rättspsykiatriska undersökningarna en annan karaktär. Rasbiologin och eugeniken dominerade totalt och det sågs som en självklarhet att brottslighet berodde på dåliga arvsanlag. En viktig del i undersökningen var därför att rita ett "stamträd" för att undersöka tidigare generationers kriminalitet och därigenom bestämma den ärftliga "belastningen". Man införde även intelligenstestning vilket samtidigt gjorde stort narr av. Samtidigt standardiserades rättspsykiatrin och för första gången fanns förtryckta formulär med "ärftliga sjukdomar" som läkaren skulle pricka in på trädet, bl.a. lösdriveri, otukt, schizofreni, alkoholism, ekonomisk oredlighet osv. Även skallens form och mått antecknades. Trädet försvann efter nazismens fall men intresset för det konstitutionella kvarstod. På 40- och 50-talen försöker psykiatrikerna till exempel dra slutsatser från brottslingarnas kroppsbyggnad, t.ex. ansågs den rundlagde "pyknikern" (kort, men godmodig) vara benägen till bedrägerier, medan en atletisk brottsling förväntades vara aggressiv.

När EEG-undersökningen, där man mäter hjärnans elektriska aktivitet, introduceras på 50-talet koncentrerades intresset till den "kriminella hjärnan", där det tycks ha stannat upp. Denna högteknologiska metod passade psykiatrikerna perfekt: undersökningen fick ett intryck av opartiskhet och vetenskaplighet, något man törstade efter mer än något annat. Kriminalitet blir vid denna tid mycket en fråga om organiska hjärnskador, sedda genom EEG-kurvans mönster, men intresset för genernas roll kvarstod.

Tio år senare sker en psykologisering i och med att fler psykologer anställs inom psykiatrin och man börjar beskriva brottslingen i termer av "sidogrupsbetonad identifiering" och "primärgruppens särpräglade beskaffenhet" osv. Plötsligt ljuger heller ingen brottsling utan har istället "bristande verklighetsuppfattning" eller "saknar sjukdomsinsikt".

På 70-talet återknyter rättspsykiatrin till genetiken genom den nyttillkomna kromosomanalysen, men fortfarande intresserar sig undersökarna för kroppstyp, hjärnskador och psykologiska testmetoder, alltifrån bläckplumpar till IQ-test.

Idag är rättspsykiatrin fortfarande fixerad vid hjärnan. Brottslighet antas vara resultatet av hjärnans aktivitet och hjärnkemin och undersökningarna koncentreras numera till hormontest och mätning av signalsubstanser. En sådan undersökning är "glukostoleranstestet", som mäter adrenalinnivån i kroppen. Sexualbrottslingar får sina könshormoner testade och på försök finns nu också mätning av "MAO-aktiviteten" i blodet (MAO är ett enzym som påverkar hjärnans kemi) och av signalsubstanser i hjärnan.

På senare tid har man återgått till teorin om kriminella gener och ledande rättspsykiatriker har fört fram teorier om "screening" redan vid spädbarnsåldern för att "selektera" potentiella brottslingar.

Ingen har någonsin talat om rent ondskefulla avsikter som orsak.

Rättspsykiatrin gör alltså sitt bästa för att framstå som en vetenskap men är i realiteten bara en åskådning, mest en bluff. De senaste biokemiska testmetoderna ger inga karakteristiska svar och de äldre som kromosomtestet och "stamträdet" är rena pinsamheterna. Gentesterna är absurda och snarare ett övergrepp på allmänhetens integritet. Det finns ingen unik kunskap om det kriminella sinnet inom rättspsykiatrin som kan försvara dess position i förhållande till domstolarna. Man skulle alltså lika gärna kunna ge uppdraget åt några meteorologer, sekreterare eller militärer att avgöra vilka som ska få strafflindring i ömmande fall. Eller varför inte låta kungen ge nåd, som förr i tiden? Det skulle i alla fall inte ta bort ansvaret från brottslingen.

Talesättet "en ny diagnos för varje ny psykiatriker" har sin förankring i verkligheten. Ett exempel visar på detta. När massmördaren Mattias Flink, militären som sköt ner en mängd människor i Falun, fick sin sinnesundersökning utbröt ett storgräl bland rättspsykiatrikerna. Varje expert satte sin egen personliga diagnos och innan den inbördes rangordningen kunde fastställas hade mördaren fått en handfull "sjukdomar" att försvara sig med.

Först kom Hans Kåreland som tyckte att Flink inte var så särskilt störd, men efter att ha injicerat alkohol i Flink hittade Lars Lidberg en narcissistisk personlighetsstörning. Sten Levander bidrog till diskussionen med diagnosen "psykotisk dekomensation" medan Christopher Gillberg såg ett klart fall av Aspergers syndrom. Fast då hade Lars Lidberg fått nog och kallade Gillberg för oseriös varpå han bedyrade sin respekt för professor Levander och sa att det bara var ett förslag.

Vilka slutsatser drog då rätten av detta? Jo, att Mattias Flink nog var allvarligt psykiskt störd, men att han ändå skulle dömas till fängelse.

Mutprofessor

Man kan väl i sammanhanget nämna en annan känd rättspsykiatriker vid namn professor Anders Forssman som har fått stor uppmärksamhet i media. Han gillade dock inte att KMR tillsammans med Eli Lillys förre vd i Sverige, John Virapen, anmälde honom för mutbrott. Det var faktiskt Virapen själv som mutade honom, så han hade inte mycket att säga emot när överåklagare Eric Österberg konfronterade honom med anklagelserna. "Han föll ihop till en blöt fläck!"

Forssman hade fått sammanlagt 50 000 kronor för att avge ett positivt utlåtande i samband med registreringen av Prozac/Fontex i Sverige. Det var Forssman själv som ledde undersökningen av Prozac och avlämnade utlåtandet till Läkemedelsverket på rekordkort tid. Han skulle agera som "smörjmedel" mellan Eli Lilly och Läkemedelsverket, enligt en fax som KMR har i sin ägo. Han var mest oroad för sin nyvunna professorstitel berättade Österberg för KMR. Han hade alltså tagit emot pengar via Schweiz för att slussa igenom Prozac på kortast möjliga tid utan tillräckliga undersökningar. Därefter blev han professor i rättspsykiatri.

Kaos planterat i rättssystemet

Rättspsykiatrikerna, som är politiskt väl förankrade, utgör egentligen en mycket liten arbetsgrupp i samhället, något fler än ett 30-tal, men har makt att ställa till med större kaos än övriga yrkeskategorier tillsammans.

"Det handlar om fusket inom kriminalpsykiatri och den psykiatriska fångvården," säger Elmar Herterich till mig under en intervju i Katrineholm. Herterich har varit verksam som psykiatriker under många år. 1,5 år på Karsuddens rättspsykiatriska sjukhus som överläkare, sedan 15 år på Kumla och 17 år på kvinnofängelset Hinseberg som fängelseläkare har gett erfarenhet och insikter.

"De gamla mentalsjukhusen var till för alla, men en del var besvärligare än andra – en del gick inte att behandla alls. De var psykopater," förklarar han. Men psykopater var det heller inga som ville eller ens kunde ha," säger Herterich. "Så snart de identifierat psykopaterna så gör de allt för att bli av med dem. Man kan jämföra det med den somatiska vården. En patient med mindre stroke går att rehabilitera på ett halvår medan en patient med stor hjärnblödning blir betraktad som ett kolli som ingen vill ha."

Vi sitter på hans privatmottagning i Katrineholm. Kastar man grus i maskineriet hamnar man själv i kylan. Herterich lär ha kastat in mycket grus i det rättspsykiatriska maskineriet. Men själv anser han att han inte gjorde det. Tvärtom.

”De andra läkarna uppfattade det nog som om jag kastade grus i deras idyll. Jag följde dock propositionerna, utredningarna och vetenskap och beprövad erfarenhet,” säger Herterich. ”Jag införde till exempel dagliga ronder på Karsudden. Innan hade de ett ”lappsysteem” – det tog tre månader innan patienten fick träffa överläkaren – efter han skickade en skriftlig lapp med anhållan om ett samtal.”

Men naturligtvis hamnade en del grus i ögonen på honom själv.

”Jo, jag fick bland annat inte min rättmätiga lön. Jourtilläggen drogs in för att straffa mig,” berättar han och ler lite.

”Förr i tiden, under medeltiden, halshög man psykopaterna eller hängde dem – efter tortyren,” fortsätter Herterich. ”Det var rena publiktillställningar med stånd och förfriskningar. Det kunde ta timmar eller dagar innan de dog, Senare fick de fängelsestraff med prygel.

Men i början av seklet kom psykiatrin in. Då skulle de *behandlas*. Men de kunde ju inte behandlas. De återföll till våldsdåd, vissa var kallblodiga mördare. Psykopati är ”varaktig och ihållande, statisk och föga påverkbar”, står det i flera gamla riksdagspropositioner, även i den proposition där för första gången medel beviljades för ett psykopatsjukhus, vilket var Karsudden.

Psykopaterna förstörde även på vanliga psykavdelningar. En enda psykopat kunde framkalla ett smärre kaos på en avdelning. 1944 beslöt man sig då för att bygga så kallat psykopatsjukhus för långvarig vård av psykopater. Karsuddens sjukhus byggdes på 60-talet som det första i en serie av psykopatsjukhus i Sverige, men efter omfattande kritik stoppades projektet.

”De var inte planerade som fängelser, utan för human och långvarig, men ändå i möjligaste mån, meningsfull behandling och sysselsättning, och det är så den dåvarande expertisen, politikerna och riksdagen ville ha det,” säger Herterich. ”*Men så har det inte blivit.*”

De skulle inte kunna vägra ta emot någon; det skulle inte finnas några väntelistor och det skulle inte finnas några psykopater kvar på fängelserna efter domen. Men så blev inte fallet. Den nya psykiatrin smög sig in.

”Först blygsamt men senare alltmer militant, ibland i rena kommandostilen. Man ville inte ha de här våldsamma, besvärliga, statiska, opåverkbara patienterna, ens på psykopatsjukhusen. Det såg inte bra ut i statistiken.”

Professor emeritus Jan Otto Ottosson, Sveriges dåvarande ”rikopsykiatriker”, skrev en principdeklaration på 70-talet.

”Psykiatrin skulle i framtiden ta hand om påverkbara och botbara – inte ägna sig åt ”statiska” patienter, menade han. Han ville dock inte gå lika långt som Hitler – gasa ihjäl dem. Fängelserna skulle få ta hand om dem. Ottosson och en del övriga professorer vill bereda väg för en problemfri

psykiatri – en psykiatri som skötte sig själv. Där man kunde ta lukrativa jobb som till exempel vid Estoniakatastrofen – så kallad krispsykiatri. Det var mer lönande.”

Och det är detta vi ser idag. Vägen dit är dock kantad med intriger, förfalskningar, utspel, lobbying – ibland faktiskt regelrätta slagsmål – rättspsykiatriker emellan. För eniga har de aldrig kunnat vara även om de vill verka så utåt sett. Nu började en skendebatt med citatförfalskningar och förvrängningar av propositioner och lagtexter (det var i alla fall ingen som läste dem) som vapen. Det gavs ut läroböcker i rättspsykiatri med ”förskjutningar” i texten. ”Debatten” fördes bland annat i Läkartidningen under 16 år och utmynnade i lagen om rättspsykiatrisk vård som tillkom 1992.

”Ingen av professor Lars Lidbergs bekanta, kolleger och elever hade hört talas om, än mindre läst, utredningarna, kommittéutlåtanden eller propositionerna om den planerade psykopatvården. Så därför kunde han obehindrat skriva och lansera – allt enligt en proposition – att den nya psykopatvården skulle vara till för ’rehabiliteringsbara psykopater’. Läroböcker inleder förskjutningar och ändringar.”

Men ingenstans står det i propositionerna att psykopater var ”rehabiliteringsbara”. Man kanske kan tycka det vara ointressant vad det står i propositioner men det var ändå utifrån dessa man bestämde lagar.

”Rehabiliteringsbara psykopater” var i denna mening inte psykopater,” menade Herterich, ”de var friska personer som spårat ut och fått en ’kris’. Man försköt debatten i riktning mot att psykiatrin endast skulle ta emot ’behandlingsbara’ psykopater. Men psykopater är inte behandlingsbara inom psykiatrin – det må växa bort vid 50-årsåldern – men psykiatrin kunde inte rehabilitera dem. Vilka skulle då ta emot dem? Fängelserna naturligtvis!”

Elmer Herterich författade med hjälp av Notarius Publicus i Katrineholm en skrift på tolv A4-sidor som återger de citatförfalskningar och andra glidningar som skett i debatten under alla dessa år fram till lagen tillkom 1992. När man börjar läsa undrar man om det inte bara handlar om hårklyverier – men efter ett tag börjar man inse att det faktiskt handlar om manipulation på hög nivå.

”Domare, nämndemän, politiker har alla blivit vilseförda genom den här skendebatten,” menar Herterich. ”Den nya politiken om tvångsvård måste grunda sig på det ensidiga underlag som Läkartidningen har utplanterat. Denna under drygt 20 år förda ensidiga debatt är immuniserad och politiskt cementerad. Få politiker kan gå förbi det som utgivits vara politiskt neutral vetenskap,” skrev Herterich till Läkartidningen dagen efter Lagutskottet lagt fram ett 79-sidigt yttrande den 15 oktober 1990. Hans inlägga till Läkartidningen refuserades oresonligt och envist av dess psykiatriske fackreferent, Jan Wåhlinder, därför att han uppfattade

”kritik mellan raderna”.

”Men källorna är förfalskade,” fortsatte Herterich envist.

”Trovärdigheten förespeglad. Citationstecken och kursiv skrift ger ett sken av diplomatisk äkthet, just med syftet att vilseleda läsaren. Effekten blir en effektiv desinformation om faktaunderlaget.”

Professor Lars Lidberg började med en lärobok i rättspsykiatri 1973, hans senare doktorand Albert Boerman författade 1975 en niosidig artikel om Karsudden i Läkartidningen (vol 72, nr 41) där han refererar till en proposition och citerar bl a följande:

”Karsuddens sjukhus är ett specialistsjukhus för dem som i den proposition som ligger till grund för sjukhusets verksamhet kallas «yngre rehabiliterbara psykopater».”

Men när Notarius Publicus granskar källskriften så finner han:

”I (propositionen) förekommer inte begreppet ”rehabiliterbara” och inte heller den inom citationstecken («...») citerade meningen om «yngre rehabiliterbara psykopater».

En niosidig artikel i Läkartidningen, vilket i sig är ganska ovanligt, får mycket stor genomslagskraft bland läkare såväl som hos politiker. Ett felcitat kan man förstå och överse med – men inte 17(!) felcitat i samma artikel. Inte undra på att redaktören på Läkartidningen, professor Wålhinder, slängde luren i örat på Herterich när han framförde sin kritik. ”Alltför kritisk!”. Hur skulle Läkartidningen kunna förklara sin fadäs med att publicera dessa förvanskningar på hög nivå.

Allt som allt redovisar Herterich 40 citatförvanskningar och rena förfalskningar i artiklar och läroböcker. I mångt och mycket handlade det om att Karsudden skulle vara en anstalt för ”rehabiliteringsbara eller botbara psykopater” – vilket aldrig varit meningen. Man har därför till synes ”misslyckats” med rehabiliteringen och därmed fått över psykopaterna till fängelserna där de ställer till med kaos. Psykiatrin har blivit av med sitt värsta klientel och statistikerna ser snyggare ut – tror man.

Med ett penndrag förvandlades psykopaterna till personer med mystiskt innehåll. ”Allvarligt psykiskt störda och inte allvarligt störda.” Därmed skulle även de så kallade psykopatsjukhusen försvinna, trodde man. De allvarligaste störda skulle hamna i fängelse – för dem kunde inte, och ville inte, psykiatrin behandla.

”Några prominenta jurister med toppbefattningar och inflytande har gått med på de historiska förfalskningar av några få propositioner och de mindre prominenta juristerna – och framförallt de yngre – vet ej bättre. De läser istället rättspsykiatri för Lars Lidberg. Och för varje årskull blir det alltfler jurister som tror på Lars Lidberg,” säger Herterich.

Förfalskningarna, som Herterich tagit fram i sin skrift är ibland ganska grava och ibland ganska subtila. Men på det hela taget blir det som

Herterich säger – det har skett en förskjutning mot det kaos vi sett inom fångvården.

När landstinget i Sörmland senare ville ha en professur på Karsudden så satte Herterich igång en ny kampanj som satte spår ända upp på Karolinska Institutet och förmodligen även på regeringsnivå. Vår nuvarande statsminister, Göran Persson hade nämligen godkänt professuren när han satt på Utbildningsdepartementet.

”Men i själva verket var professuren till för att för alltid legitimera de falska citat som skett genom en doktorsavhandling vid självaste Karolinska Institutet – som aldrig granskade avhandlingen. Man ville genom denna professur grundligt cementera de förfalskningar som skett.”

”Jag ville ha de patienter som satt på Kumla fängelse när jag var där som fängesläkare,” fortsätter Herterich. ”De hade behövt komma till Karsudden. Jag blev därför inte så populär. De vill ju bara behandla lättare klientel.”

Bråket slutade med ett flertal debattartiklar i Läkartidningen och att landstinget till slut tackade nej till professuren. Landstinget hade då redan skrivit ett avtal med Karolinska Institutet att donera en professur och nödvändig personal med två miljoner kronor per år. Karsudden var oerhört inkomstbringande för landstinget i Sörmlands län.

”Jag hade inget emot professuren – men inte på dessa premisser,” säger Herterich. Det hade blivit en ”donationsprofessur” – helt enkelt en muta. Det handlade om att psykiatrin ville göra det lätt för sig själva. Det var inte det Karsudden var till för från början.

Saken slutade med att Herterich själv blev åtalad för förtal. Han hade påtalat vissa pikanta brister hos Lars Lidberg och han hade även fräckheten att ta upp dr Boermans dom för kvinnomisshandel.

Socialstyrelsen som var tillsynsorganet över rättspsykiatrin blev av med den uppgiften 1992. Nu är det Rättsmedicinalverket (RMV) som har hand om tillsynen.

”Det var Socialstyrelsen oerhört tacksam för. Man ville inte ha löpsedlar med: ’Nu har de rymt igen’.”

Krisen i fångvården är akut, men kulmen är inte nådd,” förutspådde Herterich. ”Snart blir det bunkrar som Bader Mainhoff-ligan satt i.

Men det verkar ju som rättspsykiatrikerna vill gå in i fängelserna och hjälpa till? Om man nu kan tro det som de påstår i media, undrar jag.

”Jo, men då som välbetalda konsulter med timpeng. De vill absolut inte ha tillbaka psykopaterna igen på sjukhusen. De skall förvaras i bunkrar på fängelserna – med psykiatrikerna som konsulter.”

Resultatet av dessa intriger och maktspel har blivit, dels oron inom fängelserna, men det har även kostat flera liv, menar Herterich. Det var anhöriga till psykopater, mödrar, hustrur och fästmän som strök med. Sedan fanns det en del sjuksköterskeelever och andra oskyldiga som

drabbades av psykopater som alltför lättvindigt skrevs ut.

Så går det till i dagens rättspsykiatri.

Dagens rättspsykiatri

Herterich förutsägelser har slagit in. Psykiatrisk vård av fångar har ökat kraftigt. 1990 fick kriminalvården 3000 vårddygn inom psykiatri för sina interner. 1999 hade siffran ökat till 14 000 vårddygn - alltså närmare en femdubbling. Man säger att psykisk ohälsa ökat kraftigt bland interner, några hållbara bevis för detta levereras dock inte. En undersökning gjordes dock i svenska fängelser i mitten av 1990-talet. Psykiatrierna som utförde undersökningen själva kom fram till att det fanns 2000 psykiskt störda fångar i fängelserna. Men när man gjorde en liknande undersökning i Norge fann man 30-40 personer - sammanlagt. Man levererar en omvänd bevisföring á la Alice i Underlandet: eftersom den psykiatriska behandlingen ökat så måste internerna må sämre. Genom lagändringen 1992 så var det meningen att färre skulle dömas till rättspsykiatrisk vård. Det blev istället fler. I början av 1970-talet var vårddomarna högst, omkring 450 per år, för att dala under i slutet av 1980-talet med botten på 272 dömda år 1987. Året efter lagändringen 1992 blev 322 dömda till psykiatrisk vård. Därefter har antalet stadigt ökat upp till 1994 med 391 dömda för att under senare åren ligga runt 375.³⁰

Vissa namn känns igen genom media. Professor Lars Lidberg var en riktig linslus och uppfattas som lite "flummig", medan Tomas Eriksson agerat som en biologisk kommandosoldat och professor emeritus Sten Levander upplevs som en auktoritär tuffing i Kinbergs anda.

"Denne mannen er farlig", sa Åge Stavsoien, talesman för Norsk Förening för Mental Hälsa, i början på 1990-talet i en intervju i en norsk tidning och syftade på Sten Levander och hans vurm för lobotomi under sin verksamhetstid i Norge under 1980-talet. Lobotomi var förbjudet i Norge men praktiserades fortfarande i Sverige, så norska patienter skickades till Sverige, något som Stavsoien protesterade mot. "Levander är så blind i sin tro på psykokirurgi att han inte vill höra på några invändningar mot denna behandling. Det är inte minst hans totala arrogans som gör honom till en farlig person."

När han fick denna kritik importerad till Sverige (av mig) i en dagstidning så kontrade han på sedvanligt psykiatriskt sätt genom att försöka idiotförklara sina kritiker. Denna gång genom att kalla Stavsoien för "kommunist" i samma tidning. Mig ansåg han komma från "underjorden".

Sten Levander är tillsammans med Tomas Eriksson idag en av Sveriges mest inbitna genetiskt-biologiskt inriktade psykiatriker. Levander föreslog strax efter sin professursutnämning att mycket unga barn ska sållas ut

om man på oklara grunder kan misstänka att de kommer att bli kriminella. De ska sedan genomgå en radikal psykiatrisk terapi: massiv medicinering och terapi. När han flydde från Norge till Sverige så började han omedelbart att propagera för att ge "värstingar" amfetamin. De norska reaktionerna blir därmed mycket begripliga.

Det var vid symposiumet på Cirkus i Stockholm 1995 där de lärde sökte svaret på varför människor blir våldsbenägna som Sten Levander sade: "När vi föds är vi tomma projektionsskärmar." Han ville få till uppgift att fylla dessa projektionsskärmar med allehanda psykiatriskt bråte.

Idag är han den främste förespråkaren för att ge kriminella amfetamin. Man räknar med att 30 procent av alla interner skall få amfetamin enligt Levander & Co:s uträkningar. Därmed frambringas ett lågdosberoende som gör att de ofelbart kommer att kräva högre doser – ofantligt mycket högre doser – när de släpps lösa på samhället.

Rättspsykiatrikern Tomas Eriksson har drivit ett par frågor med en närmast fanatisk intensitet, däribland att brottslighet främst beror på "dåliga gener" och att det är fel att straffa brottslingar därför att de är "offer" för sitt arvsanlag. "Generna kan förstås inte veta vad som är tillåtet och vad som är förbjudet," enligt Eriksson. Han vill även kemiskt kastrera pedofiler eftersom psykiatrin ändå inte kan bota dem. Alternativet är att låsa in dem på livstid.

Men det finns faktiskt inget som talar för Erikssons sak. Ingen kriminell gen har hittats, och i de tvillingundersökningar som han hänvisar till har barnen i genomsnitt levt ihop under sina tre första år. Alltså är det inte bara generna som spelat in.

Som andra genetiskt inriktade "rasbiologer" vill Eriksson bara behandla riktigt små barn även om han inte kan precisera hur. Genetisk rättspsykiatri har aldrig kunnat presentera en enda fungerande lösning, och eftersom man tror att människan är statisk och förutbestämd, så är lösningar egentligen heller inte möjliga. Man kan undra varför allmänna medel används för att producera sådan smörja?

Att sedan Aftonbladets "Gourmander" rapporterade att just Tomas Eriksson var Ebbe Carlssons kassör kanske skulle göra honom predisponerad för "selektiva åtgärder"?

- ¹ Citerat ur "Utan vett och vilja" Roger Qvarsell, Carlssons, Stockholm, 1993
Ursprungligen citerat av Torsten Sondén i "Nordisk Tidskrift for Strafferett", 1931
- ² Qvarsell, op cit.
- ³ "One Hundred Years of Psychiatry", Gregory Zilborg, NY, 1944
- ⁴ Qvarsell, op. cit, sid 24
- ⁵ Ibid., sid 26
- ⁶ Citerat ur "Utan vett och vilja" Roger Qvarsell
- ⁷ Ibid., sid 44
- ⁸ "Mental health and Criminal Justice", Linda A. Teplin, Sage Publ. LA, 1984
- ⁹ "Medical Inquiries and Observations Upon the Diseases of the MInd", Benjamin Rush, 1812
- ¹⁰ "The Therapeutic State – Psychiatry in the Mirror of Current Events", Thomas Szasz, Prometheus Books, NY, 1984
- ¹¹ "The Crime of Punishment", Karl Menninger, The Viking Press, 1968
- ¹² Ibid.
- ¹³ Ibid.
- ¹⁴ Ibid.
- ¹⁵ "The Psychiatric Subversion of Justice, "Freedom magazine", vol 21, utg 6
- ¹⁶ *Strategic Planning for Mental Health*, J. R. Rees, "Mental Health", vol 1, nr 4, oktober 1940.
- ¹⁷ Teplin, op. cit.
- ¹⁸ The Durham decision – A Beacon in the Dark" Julius Schreiber, "Mental Hygiene, vol XL, 1956
- ¹⁹ Robinson Remembers 30 years of APA, Psychiatric News, den 16 november 1979; beskrivet i "Psychiatry the Ultimate Betrayal" av Bruce Wiseman, Freedom publ. LA; även tidigare beskrivna exempel är hämtade ur denna utmärkta bok
- ²⁰ "Escape of the Guilty", Ralph Adam, NY, 1986; introduktionen till föredragen vid "William Alanson White Psychiatric Foundation seminarium"
- ²¹ Schreiber, op. cit, sid 297
- ²² "The Reign of Error – Psychiatry, Authority and Law, Lee Coleman M.D. Beacon Press, Boston, 1984
- ²³ Legal Responsibility and Mental illness, Alfred K. Baur, "Northwestern University Law review", mars 1962
- ²⁴ Teplin, op. cit.
- ²⁵ Sondén, op. cit.
- ²⁶ Qvarsell, op. cit.
- ²⁷ *Human Rights in Sweden*, Jacob Sundberg, Ohio State Law Journal, 4/86
- ²⁸ "Den gode nihilisten", Staffan Källström, 1986
- ²⁹ "Sanningen om brottslingen", Mats Börjesson, 1995
- ³⁰ Psykiatrisk vård i fängelserna ökar, SvD 27 nov 2000